

# Bogusław Kochaniewicz

---

## Maryja w nauczaniu Ojców Kapadockich

---

Salvatoris Mater 2/2, 277-282

---

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**K**siążka zatytułowana *Mary: Virgin Mother in the Theological Thought of St. Basil the Great, St. Gregory Nazianzen & St. Gregory of Nyssa* jest dysertacją doktorską napisaną w International Marian Research Institute, Uniwersytetu w Dayton przez Antoine Nachef, młodego, libańskiego teologa, mieszkającego w Stanach Zjednoczonych, członka Zakonu Bazylianów Salwatorianów\*.

Tematem pracy jest prawda o Bożym macierzyństwie i wiecznym dziewictwie Maryi w pismach Bazylego z Cezarei, Grzegorza z Nazjanzu i Grzegorza z Nyssy. Zagadnienie to, pomimo swojego znaczenia, nie doczekało się do tej pory wyczerpującego opracowania. Dlatego też należy docenić odwagę i entuzjazm młodego teologa, który zdecydował się podjąć ten piękny, choć niezwykle trudny temat.

Jedną z trudności, którą napotyka się w badaniach mariologii trzech wymienionych Ojców, jest brak systematycznego wykładu o Matce Bożej. Okruchy interesującej nas doktryny odnajdziemy rozproszone w wielu dziełach. Dlatego też, aby móc przedstawić syntetyczny obraz nauki o Theotokos, należało najpierw zgromadzić wszystkie dostępne „maryjne” fragmenty, a następnie poddać je analizie.

Chociaż, jak zaznacza A. Nachef, *badania objęły wszystkie pisma św. Bazylego a także dwóch pozostałych biskupów Kapadockich: św. Grzegorza z Nazjanzu i św.*

*Grzegorza z Nyssy* (s. 8), to celem dysertacji nie było scharakteryzowanie kompletnej doktryny pisarzy kapadockich, lecz jedynie wyeksponowanie tego, co odnosi się do Bożego macierzyństwa i dziewictwa Maryi (s. 9).

Praca została podzielona na dziesięć rozdziałów. Część pierwszą studium (rozdziały II-V), poświęconą Bożemu macierzyństwu Maryi, otwiera krótki zarys historii kształtowania się tej prawdy w drugim i w trzecim wieku (rozdział II). Następnie A. Nachef przechodzi do prezentacji prawdy o Theotokos zawartej w pismach św. Bazylego z Cezarei (rozdział III), św. Grzegorza z Nazjanzu (rozdział IV) i św. Grzegorza z Nyssy (rozdział V). Druga część pracy (rozdziały VI-IX) w analogiczny sposób przedstawia doktrynę o dziewic-

Bogusław Kochaniewicz OP

## Maryja w nauczaniu Ojców Kapadockich

SALVATORIS MATER  
2(2000) nr 2, 277-282

\* A.E. NACHEF B.S.O., *Mary: Virgin Mother in the Theological Thought of St. Basil the Great, St. Gregory Nazianzen and St. Gregory of Nyssa*. A Doctoral Dissertation in Sacred Theology with Specialization in Marian Studies. International Marian Research Institute University of Dayton, Dayton 1997, ss. 220.

twie Maryi. Rozdział X, będący zakończeniem teologicznych rozważań, podkreśla znaczenie nauczania biskupów Kapadockich dla współczesnej teologii.

Powyższy schemat, chociaż niezwykle użyteczny w ekspozycji analizowanego zagadnienia, przyczynił się do zniekształcenia charakterystyki mariologii Ojców Kapadockich. Rozdzielenie Bożego macierzyństwa od dziewictwa Maryi przeciwstawia się bowiem specyficznemu charakterowi ich doktryny, która, jak zauważa sam Autor, opiera się na schemacie Virgo-Mater (s. 180). W teologii wspomnianych pisarzy Boże macierzyństwo jest nierozdzielnie powiązane z dziewictwem Maryi. Dlatego też przyjęty przez A. Nacheffa podział uważam za nieuzasadniony.

Analiza pism biskupów z Kapadocji stawia przed teologiem wiele problemów dotyczących krytyki źródeł, w tym postulat oparcia badań na najnowszych wydaniach krytycznych. Autor zdaje się być świadomy wspomnianych wymogów, gdy stwierdza, że w swoich poszukiwaniach posługuje się oryginalnymi pismami Ojców Kapadockich (s. 11). Niestety, nie informuje, które pisma wymienionych pisarzy uważa za autentyczne. W swoich badaniach korzysta z tekstów opublikowanych w *Patrologia Graeca* Migne'a, nie uwzględnia natomiast krytycznych edycji tekstów opublikowanych przez Jaegera, czy w *Sources Chrétiennes*.

Należy zauważyć, że A. Nacheff bardzo często odwołuje się do włoskiej antologii tekstów maryjnych zatytułowanej *Testi Mariani del Primo Millenio*, konfrontując je z fragmentami zamieszczonymi przez C. I. Gonzalez'a w książce *Maria en los Padres griegos*. Jak się wydaje, wybór maryjnych tekstów pisarzy z Kapadocji, opublikowany w wymienionych publikacjach, stał się dla Autora decydującym kryterium, rozwiązującym zarówno problem autentyczności, jak i tego, które z zamieszczonych tekstów powinny stać się przedmiotem analiz. Konsekwencje tego postępowania nie mogły pozostać bez wpływu na wyniki badań.

Zamierzeniem Autora była analiza wszystkich tekstów o Matce Bożej zawartych w pismach św. Bazylego, z uwzględnieniem wkładu pozostałych biskupów kapadockich (s. 8). Niestety, należy stwierdzić, że studium A. Nacheffa nie uwzględnia znacznej liczby „tekstów maryjnych”, pojawiających się w dziełach interesujących nas Ojców. Ze spuścizny św. Bazylego nie uwzględniono następujących fragmentów zawartych w: *Commentarium in Isaiam prophetam*<sup>1</sup>, *Epistola 360*<sup>2</sup>, *Sermo 22*<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> PG 30, 464.

<sup>2</sup> PG 32, 1100.

<sup>3</sup> PG 32, 1368.

Autor opuścił następujące teksty Grzegorza z Nyssy: *Contra Eunomium* lib III<sup>4</sup> i lib. IV<sup>5</sup>, *De vita Moysis*<sup>6</sup>, *In die luminum sive in Baptismum Christi*<sup>7</sup> oraz *Adversum Apollinarem*<sup>8</sup>.

W pismach Grzegorza z Nazjanzu zostały niedostrzeżone dwa fragmenty maryjne zawarte w *Oratio* 30<sup>9</sup> oraz w *Oratio* 43<sup>10</sup>.

Praca o charakterze naukowym wymaga od badacza znajomości stanu badań w danym zakresie (*status quaestionis*). Należy zauważyć, że A. Nachef prezentuje pokaźną bibliografię ilustrującą wyniki badań niektórych dziedzin teologii biskupów kapadockich (Trójca Święta, antropologia, chrystologia, eklezjologia, duchowość, liturgika), lecz kiedy dochodzi do przedstawienia mariologii, ogranicza swoje zainteresowanie do dwóch prac: L. Gambero<sup>11</sup> i G. Sölla<sup>12</sup>. Pomimo ważności wymienionych dzieł należy podkreślić obecność jeszcze innych publikacji z tego zakresu, napisanych zarówno przez wyżej wymienionych autorów<sup>13</sup>: G. SÖLL, *Aspetti catechetici della mariologia dei Cappadoci*, w: *La mariologia nella catechesi dei Padri (et postnicena)*, red. S. Felici, LAS, Roma 1991, 15-26; IDEM, *Basilus von Caesarea*, w: *Marienlexikon*, vol. 1, EOS Erzabtei St. Ottilien Verlag 1988, 387-388; IDEM, *Gregor von Nazianz*, w: *Marienlexikon* vol. 3, St. Ottilien Verlag 1991, 17; IDEM, *Gregor von Nyssa*, w: *Marienlexikon*, vol. 3, 17-18, jak również przez innych teologów<sup>14</sup>, które nie zostały uwzględnione w *status quaestionis*. Autor pomija milczeniem między innymi pracę doktorską S. Fedyniaka, dotyczącą mariologii Ojców Kapadockich, w której wiele miejsca poświęcono zarówno Bożemu macierzyństwu Maryi (rozdział II), jak i Jej trwałemu dziewictwu (rozdział III)<sup>15</sup>. Trudno także znaleźć sa-

<sup>4</sup> PG 45, 580.

<sup>5</sup> PG 45, 625.

<sup>6</sup> PG 44, 332; PG 44, 368; PG 44, 397.

<sup>7</sup> PG 46, 589.

<sup>8</sup> PG 45, 1256.

<sup>9</sup> PG 36, 132.

<sup>10</sup> PG 36, 576.

<sup>11</sup> L. GAMBERO, *L'omelia sulla generazione di Cristo di Basilio di Cesarea. Il posto della Vergine Maria*, „Marian Library Studies” 13-14(1981-1982).

<sup>12</sup> G. SÖLL, *Mariologie der Kappadozier im Licht der Dogmengeschichte*, „Theologische Quartalschrift” 131(1951) 163-188; 288-319; 426-457.

<sup>13</sup> L. GAMBERO, *Cristo e sua Madre nel pensiero di Basilio di Cesarea*, „Marianum” 44(1982) 9-47; TENZE, *La Madonna negli scritti di Basilio di Cesarea*, „Mater Ecclesiae” 15(1979) 37-45; TENZE, *Maria nei pensiero dei padri della Chiesa*. Ed. Paoline, Cinisello Balsamo 1991, 152-183.

<sup>14</sup> L.F. MATIAS SECO, *La Mariologia en San Gregorio di Nisa*, „Scripta Theologiae” 10(1978) 409-466.

<sup>15</sup> S. FEDYNIK, *Mariologia apud PP. Cappadoces*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Romae 1958.

tysfakcjonującą odpowiedź na pytanie, dlaczego *status quaestionis* oraz bibliografia nie wymieniają pracy C.I. Gonzáleza, pomimo że Autor cytuje ją w swoim studium więcej niż sto razy<sup>16</sup>.

Metoda analityczna, którą stosuje w swoim opracowaniu A. Nachef, umożliwiła mu drobiazgowo i precyzyjnie zbadanie tekstów. Dokładne przestudiowanie fragmentów maryjnych pozytywnie wpłynęło na otrzymane wyniki. Solidna analiza jest niewątpliwie wielkim walorem tej pracy.

Niestety, obok aspektów pozytywnych, dysertacja ta zawiera również wiele mankamentów. Jednym z nich jest brak syntezy. Autor, przedstawiając rezultaty analizy, nie charakteryzuje i nie opisuje w sposób pełny, kompletny obrazu Bożego macierzyństwa i dziewictwa Maryi w ujęciu Ojców Kapadockich. Nie zostały uwzględnione wszystkie te aspekty, które wyróżniałyby doktrynę biskupów kapadockich spośród innych autorów oraz ukazywałyby ich oryginalny wkład do mariologii IV wieku.

Szkoda, bo Ojcowie Kapadoccy mają się czym poszczycić. Jednym z osiągnięć było wprowadzenie koncepcji podwójnych narodzin Chrystusa. Idea ta była odpowiedzią na błędną naukę arian, którzy negując odwieczne rodzenie Słowa z Ojca, nie akceptowali Jego współistotnej z Ojcem natury, a co za tym idzie, Jego Boskości. Zarówno św. Bazyli, jak i pozostali autorzy bronili bóstwa Chrystusa, podkreślając, że zrodzenie Chrystusa w czasie było epifanią, manifestacją owego odwiecznego rodzenia. Dziewicze poczęcie i porodzenie Maryi byłyby dwoma aspektami jednego, odwiecznego rodzenia Syna z Ojca.

Św. Grzegorz z Nyssy, występując przeciw herezji ariańskiej, sięga po argument o podwójnym zrodzeniu Chrystusa<sup>17</sup>. Tok jego rozumowania był prosty. Jeśli arianie akceptowali prawdę przekazaną przez Pismo święte, że *Słowo stało się ciałem*, oraz wierzyli w dziewicze porodzenie Chrystusa z Maryi, które przekracza możliwości ludzkiej natury, tym samym musieli przyjąć Boską naturę Wcielonego Słowa, a co za tym idzie, odwieczne rodzenie Słowa z Ojca. A. Nachef, co prawda, zauważył to zagadnienie w pismach św. Bazylego, jednakże przedstawiona charakterystyka i opis nie są wyczerpujące. Analogiczny temat, pojawiający się w *Contra Eunomium* Grzegorza z Nyssy, został pominięty milczeniem.

Drugim wielkim osiągnięciem Ojców Kapadockich dla mariologii IV wieku była doktryna o oczyszczeniu (*purificatio, katharsis*)

<sup>16</sup> C.I. GONZÁLEZ, *Maria en los Padres griegos*, Conferencia del Episcopato Mexicano, Mexico 1993.

<sup>17</sup> GRZEGORZ Z NYSSY, *Contra Eunomium*, IV: PG 45, 628.

Błogosławionej Dziewicy za sprawą Ducha Świętego, które miało miejsce przed Wcieleniem. Powyższa idea pojawiła się po raz pierwszy w pismach Grzegorza z Nazjanzu<sup>18</sup>. A. Nachef, opierając się na powyższych tekstach, stwierdza, że *katharsis* należy rozumieć jako przygotowanie Maryi do Wcielenia, a nie jako oczyszczenie Jej z grzechu (s. 92). Warto jednak zauważyć, że podobną opinię wyraził M. Candal<sup>19</sup> w znakomitym artykule napisanym trzydzieści lat temu, o czym Nachef nie wiedział. Co więcej, pominął on milczeniem hipotezy sformułowane przez innych teologów, jak na przykład: S. Fedyniaka<sup>20</sup>, R. Laurentina<sup>21</sup> czy E. Toniolo<sup>22</sup>.

Analiza fragmentów maryjnych danego dzieła niesie z sobą jeszcze jedno niebezpieczeństwo: skupienia się wyłącznie na interesujących tekstach, bez rozpatrywania ich w kontekście całości dzieła. Tego typu postępowanie prowadzi nieuchronnie do fałszywych wniosków. Dysertacja A. Nachefa nie jest wolna od tego błędu. Autor charakteryzuje naukę o dziewictwie Maryi, zawartą w *De virginitate* Grzegorza z Nyssy, bez znajomości jego doktryny o dziewictwie. Doprowadza to do wręcz oplakanych konsekwencji.

Dziewictwo, według biskupa Nyssy, posiada swoje źródło w samym Bogu. Ojciec rodzi swego Syna w sposób dziewiczy, to znaczy bez utraty integralności, bez uszczerbku swej substancji. W tej perspektywie dziewictwo jest właściwością Boskiej natury. Współistotny Ojcu Syn, przyjmując ludzką naturę, udziela jej właściwości charakterystycznych dla Boskiej natury. Zatem zarówno dziewicze poczęcie, jak i dziewicze poródzenie Jezusa są objawieniami, epifaniami odwiecznego dziewiczego rodzenia Syna z Ojca. To właśnie dzięki dziewictwu Słowa Maryja staje się matką, pozostając nadal dziewicą. Nic też dziwnego, że Grzegorz z Nyssy tak często używa w odniesieniu do Maryi określenia *Virgo-Mater*.

Dodajmy, że wymieniony autor „*De virginitate*” po raz pierwszy przedstawia oryginalne ujęcie Wcielenia, interpretowanego jako związek Boskiego Oblubieńca z oblubienicą-Maryją. Temat ten zostanie rozpowszechniony i rozwinięty wśród pisarzy greckich nastę-

<sup>18</sup> *Oratio* 38, 13: PG 36, 325; *Oratio* 45, 9: PG 36, 633; *Poemata dogmatica*: PG 37, 460. 462. 469.

<sup>19</sup> M. CANDAL, *La Virgen Santissima „prepurificada” en su Anunciacion*, „*Orientalia Christiana Periodica*” 31(1965) 246-256.

<sup>20</sup> S. FEDYNIAK, *Mariologia apud PP. Cappadoces...*, 71-82.

<sup>21</sup> R. LAURENTIN, *Court Traité sur la Vierge Marie*, Paris 1968, 129.

<sup>22</sup> E. TONIOLO, *La presenza dello Spirito Santo in Maria secondo l'antica tradizione cristiana (sec. II-IV)*, w: *Maria e lo Spirito Santo. Atti del 4° Simposio Mariologico Internazionale*, Roma 1984, 223.

nych stuleci. Niestety, powyższych informacji nie odnajdziemy w studium A. Nacheffa. Jakże inaczej prezentowałaby się jego praca, gdyby przynajmniej przeczytał znakomity Wstęp do „*De Virginitate*” pióra M. Aubineau<sup>23</sup>.

Ostatnia uwaga wiąże się ze spostrzeżeniem, że Autor nie odpowiada w wyczerpujący sposób na wszystkie pytania postawione przez siebie we Wstępie. Czytelnik po uważnej lekturze dysertacji Nacheffa nie znajdzie odpowiedzi na pytanie dotyczące wpływu Ojców Kapadockich na ukształtowanie się prawdy o Boskim macierzyństwie Maryi, która to została wyrażona w formie dogmatu na Soborze w Efezie. Dlatego też zamiast zajmować się w ostatnim rozdziale pracy zagadnieniem wpływu mariologii Ojców Kapadockich na współczesną teologię, byłoby korzystniejsze znalezienie odpowiedzi na wyżej wymienione pytanie.

Jak można zauważyć, studium A. Nacheffa jest dalekie od doskonałości. Zawiera wiele luk, które domagają się uzupełnienia. Pomimo to należy podziwiać entuzjazm i odwagę młodego teologa, który zdecydował się podjąć badania tego niełatwego zagadnienia. Należy życzyć, aby zapał, który do tej pory towarzyszył libańskiemu bazylianowi nie wygasł, by mobilizował go do kontynuowania badań nad mariologią Ojców Kapadockich.

---

<sup>23</sup> M. AUBINEAU, *Introduction*: SC 119, 150-198.